Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Переяслав–Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Економічний вісник університету

Збірник наукових праць учених та аспірантів

Випуск 28/1

Заснований у 2006 році
Видається два рази на рік

Переяслав–Хмельницький
2016

ББК 65.9(4)
УДК 330.658.114
18Е

У збірнику опубліковані наукові статті з актуальних питань національної економіки України, розвитку підприємництва, аграрної економіки, функціонування фінансової системи та соціальної сфери.

Для наукових працівників, викладачів, студентів економічних спеціальностей, працівників фінансово-кредитних установ та підприємницьких структур.

Редакційна рада: Боголіб Т.М., докт. екон. наук (головний редактор);
Алєксєєв І.В., докт. екон. наук; **Калюга Є.В.**, докт. екон. наук; **Кириленко О.П.**, докт. екон. наук; **Кужелєв М.О.**, докт. екон. наук; **Лисецький А.С.**, докт. екон. наук; **Лондар С.Л.**, докт. екон. наук; **Лук'яненко І.Г.**, докт. екон. наук; **Мех О.А.**, докт. екон. наук; **Навальна М.І.**, докт. філол. наук, **Оболенська Т.Є.**, докт. екон. наук; **Оболенський О.Ю.**, докт. екон. наук; **Петрук О.М.**, докт. екон. наук; **Тарангул Л.Л.**, докт. екон. наук; **Череп А.В.**, докт. екон. наук; **Макарчук І.М.**, канд. екон. наук; **Паламарчук О.М.**, канд. екон. наук; **Чабан Г.В.**, канд. екон. наук; **Кучеренко С.Ю.**, канд. екон. наук (відп. секретар).

Міжнародна редакційна рада: В. Косєдовскі докт. екон. наук (Польща); **В. Воронов** докт. екон. наук (Латвія); **І. Бойко** докт. екон. наук (Росія); **О. Ванкевич** докт. екон. наук (Республіка Білорусь); **О. Доріна** докт. екон. наук (Республіка Білорусь); **А. Левітська** докт. екон. наук (Республіка Молдова); **Р. Нурєєв** докт. екон. наук (Росія); **М. Шефер** докт. екон. наук (Німеччина); **С. Полоник** докт. екон. наук (Республіка Білорусь), **М. Хітов** докт. економіки (Болгарія); **Т. Сорокіна** докт. екон. наук (Республіка Білорусь); **Т. Тетеринець** канд. екон. наук (Республіка Білорусь).

Рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди». Протокол № 6 від 22 лютого 2016 року.

Постановою президії ВАК України від 10 лютого 2010 р. № 1-05/1 збірник наукових праць «Економічний вісник університету» внесено до нового переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з економічних наук на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Наказом Міністерства освіти і науки України № 1021 від 7 жовтня 2015 р. відповідно до рішення Державної атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України від 29 вересня 2015 року збірник наукових праць «Економічний вісник університету» перереєстровано як фахове наукове видання України, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з економічних наук на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Адреса редакційної колегії:
08400, м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 30, к. 107.

Засновник та видавець: Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди».

Художник обкладинки: Попенко О.В.
Коректор: Навальна М.І.
Верстка: Сердюк А.В.
Підписано до друку 23 лютого 2016 року. Формат 60х84/8.
Папір офсет. №1.
Гарнітура тип Arial. Друк офсетний. Ум. др. арк. 27,32.
Обл.–вид. арк. 23,30. Наклад 300 примірників.

Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди.
08400, обл. Київська, м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 30.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи (реєстрація: серія КВ, №12268-1152 Р від 01.02.2007; перереєстрація: серія КВ, №21383-11183 ПР від 17.06.2015.)
Тел./факс +38 (04567) 5–66–71; 5–63–94; e-mail: ekon.dek@mail.ru, ekon.dek@ukr.net
Сайт збірника наукових праць: www.economik.phdpu.edu.ua

Періодичне наукове видання «Економічний вісник університету»
зареєстроване в міжнародній базі даних періодичних видань:
ISSN 2306-546X (print)
ISSN 2414-3774 (online)
Key title: Ekonomìčnij vìsnik unìversitetu
Abbreviated key title: Ekon. vìsn. unìv.
Індексування і реферування: Україніка Наукова, Джерело, Наукова електронна бібліотека eLIBRARY.ru
Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Російський індекс наукового цитування (РІНЦ), Всеросійський інститут наукової і технічної інформації Російської академії наук (ВІНІТІ РАН), Ulrich's Periodicals Directory (США), International Scientific Indexing (ISI, UAE), Universal Impact Factor (UIF), Cite Factor, Google Scholar, Research Bible, Open Academic Journals Index (OAJI), CyberLeninka (Росія), Index Copernicus (IC), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Українські наукові журнали.

© ПХДПУ, 2015.

ЗМІСТ

Економіка знань, інноваційна економіка

БАРАНОВ В.В. Еволюція бізнес-освіти в світі та інтеграція програм МВА в Україні 7
БОГОЛІБ Т.М. Роль держави у створенні університетів світового рівня 15
НАВАЛЬНА М.І., СПИС О.А. Історія формування економічної лексики на позначення дій та процесів 26

Економіка та управління

ГАЙДУК І.С. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства 33
ГОРБАТЕНКО О.А. Удосконалення корпоративного управління на акціонерних товариствах з державною часткою в Україні 40
КИСЛИЙ В.М. Актуальність формування нової парадигми економіки транспорту 49
ЛОНДАРЕНКО О.О., ПОДПРИГОРА О.А. Організація технології управлінського обліку в науково-дослідних установах 54
ОБИХОД К.О. Облік доходів від надання послуг науковими установами 61
САФОНОВ Ю.М., ПОБЕРЕЖЕЦЬ О.В. Аналітичне забезпечення оперативного та стратегічного планування економічних результатів діяльності промислового підприємства 67
СЛЮСАР С.Т. Дослідження рівня організаційно-економічного розвитку сільських територій приміської зони київського регіону 78
ЧЕРЕП А.В., ГУДЗЬ П.В., СУЧКОВ А.В. Інформатизація процесу прийняття управлінських рішень субє'ктами малого підприємництва 84

Економічна теорія

ВОЛОВИК Л.М. Використання об'єктів культурної спадщини в рекреаційно-туристській діяльності України: сучасний стан і тенденції 91
ГЕРАСЕНКО В.П. Розвиток теоретичних основ регулювання територіально-галузевих відносин в регіоні 98
КОВАЛЬ С.П. Державне регулювання зайнятості та безробіття на ринку праці 107
КОСТИК Є.П. Державний механізм забезпечення макроекономічної стабільності в умовах трансформаційних змін національної економіки 114
ПАВЛОВ К.В. Патоінститути, патоінституціоналізмі модернізація російської економіки 126
ПАК Н.Т., КОСТИШИН Е.І. Фінансова система України часів козацької держави (1648-1657) 133
УМАНЦІВ Ю.М., МІНЯЙЛО О.І. Еволюція ролі та функцій держави в економіці 140
ШИМЧЕНКО Л.А. Волонтерський рух як один із феноменів забезпечення соціальної безпеки в Україні 148

Фінанси, грошовий обіг, кредит

БЕЗГУБА М.О. Фінансовий механізм державного регулювання економіки 158
ДМИТРИШИН М.В., ПАНЧАК Н.В. Удосконалення політики управління кредитним портфелем ПАТ КБ «ПриватБанк» на основі SWOT-аналізу кредитного портфелю комерційного банку 165
Д'ЯЧЕНКО А.В. Світовий досвід державної підтримки кредитування житлового будівництва 171
КОЗАРЕЗЕНКО Л.В. Бюджет участі в системі державного фінансового регулювання розвитку людського потенціалу 180
КУЖЕЛЄВ М.О., НОВИЦЬКА О.В. Державна фінансова політика в сфері охорони навколишнього природного середовища: зарубіжний і національний виміри 189
МАКАРЧУК І.М. Аналіз податкових надходжень до бюджету України 197
МАКОГОН В.Д. Бюджет як інструмент економічного зростання 203
МАЛИШКО В.В. Аналіз доходів державного бюджету України 208
ТІРБАХ Л.В. Динаміка та стан бюджетної децентралізації 212
ЧУГУНОВ І.Я., ІГНАТЮК І.М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни 217

ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий, 08400, Украина

DATA ABOUT THE AUTHOR
Kozarezenko Ljudmila, PhD, associate professor, assistant professor of political economy department
SHEE «Pereyaslav-Khmelnitsky SPU named Gregory Skovorody»
Str. Sukhomlinsky 30, Pereyaslav-Khmelnitsky, 08400, Ukraine

УДК 336:502

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА В СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА: ЗАРУБІЖНИЙ І НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ

Кужелєв М.О.,
Новицька О.В.

Предмет дослідження *– прикладні аспекти використання зарубіжного досвіду реалізації державної фінансової політики в сфері охорони навколишнього природного середовища в Україні.*

Мета дослідження *– вивчення досвіду реалізації державної фінансової політики в сфері охорони навколишнього природного середовища у різних країнах та можливостей його імплементації в Україні.*

Методи дослідження. *У процесі дослідження було використано сукупність наукових методів, а саме порівняння, наукової абстракції, індукції та дедукції, аналізу та синтезу.*

Результати роботи. *На основі зарубіжного досвіду обґрунтовано основні орієнтири вдосконалення державної фінансової політики в сфері охорони навколишнього природного середовища в Україні, а саме: інтеграція екологічної політики в усі сфери виробничої діяльності, запровадження та розвиток альтернативних джерел фінансування природоохоронної діяльності, удосконалення фінансового планування фонду охорони навколишнього природного середовища та розрахунку штрафів за порушення екологічного законодавства.*

Галузь застосування результатів роботи. *Державна фінансова політика та корпоративне управління в сфері охорони навколишнього природного середовища.*

Висновки. *Впровадження успішного зарубіжного досвіду реалізації державної екологічної політики в Україні дозволить не лише збільшити обсяги фінансування природоохоронної діяльності та значно підвищити ефективність управління в галузі охорони навколишнього природного середовища, а й відчутно покращити стан навколишнього природного середовища.*

Ключові слова: *державна фінансова політика, державна екологічна політика, навколишнє природнє середовище, екологічні податки, екологічні програми, фонд охорони навколишнього природного середовища.*

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ФИНАНСОВАЯ ПОЛИТИКА В СФЕРЕ ОХРАНЫ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ: ЗАРУБЕЖНОЕ И НАЦИОНАЛЬНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

Кужелев М.А.,
Новицкая Е.В.

Предмет исследования *– прикладные аспекты использования зарубежного опыта реализации государственной финансовой политики в сфере охраны окружающей природной среды в Украине.*

Цель исследования *– изучение опыта реализации государственной финансовой политики в сфере охраны окружающей природной среды в разных странах и возможности его имплементации в Украине.*

Методы исследования*. В процессе исследования были использованы совокупность научных методов, а именно сравнения, научной абстракции, индукции и дедукции, анализа и синтеза.*

Результаты работы. *На основе зарубежного опыта обоснованы основные ориентиры совершенствования государственной финансовой политики Украины в сфере охраны окружающей природной среды, в частности: интеграция экологической политики во все сферы производственной деятельности, внедрение и развитие альтернативных источников финансирования природоохранной деятельности, совершенствование финансового планирования фонда охраны окружающей природной среды и расчёта штрафов за нарушение экологического законодательства.*

Область применения результатов работы. *Государственная финансовая политика и корпоративное управление в области охраны окружающей природной среды.*

Выводы. *Внедрение успешного зарубежного опыта реализации государственной финансовой политики в сфере охраны окружающей природной среды в Украине позволит не только увеличить объёмы её финансирования и значительно повысить эффективность управления в этой области, но и существенно улучшить состояние окружающей природной среды.*

Ключевые слова: *государственная финансовая политика, государственная экологическая политика, окружающая природная среда, экологические налоги, экологические программы, фонд охраны окружающей природной среды.*

© Кужелєв М.О., Новицька О.В., 2016

STATE FINANCIAL POLICY OF ENVIRONMENTAL PROTECTION: FOREIGN AND NATIONAL DIMENSIONS

Kuzheliev M.O.,
Novitska O.V.

The subject of the work *– applied aspects of foreign experience implementing state financial policy of environmental protection in Ukraine.*

Purpose *– studying the experience of implementation of the state financial policy of environmental protection in different countries and possibilities of its implementation in Ukraine.*

Method and methodology of work *– the study used a set of scientific methods, such as comparison of abstraction, induction and deduction, analysis and synthesis.*

Results *– based on international experience proved the main targets of improving public financial policy of environmental protection in Ukraine, namely the integration of environmental policy in all areas of industrial activity, the implementation and development of alternative sources of funding for environmental activities, improve financial planning Fund for Environmental Protection and the calculation of fines for violations of environmental laws.*

Scope of the results *– State financial policy and corporate governance in the field of environmental protection.*

Conclusions *– implementation of successful international experience implementing state financial policy of environmental protection in Ukraine will not only increase the volume of financing and significantly improve management in this area, but also significantly improve the state of the environment.*

Key words: *state financial policy, state environmental policy, environmental protection, environmental taxes, environmental programs, the foundation for environmental protection.*

Актуальність теми. Основним завданням України на шляху інтеграції до Європейського Союзу (ЄС) є не лише досягнення високих темпів економічного розвитку, але й дотримання належного рівня екологічної безпеки серед європейських країн. Тому важливим аспектом долучення нашої країни до світової спільноти має стати вивчення досвіду реалізації державної фінансової політики в сфері охорони навколишнього природного середовища у різних країнах, а також впровадження прийнятних технологій, форм, методів, засобів і систем на національному ринку.

Ступінь дослідження даної проблеми вченими. Проблеми ефективності державної екологічної політики висвітлено як в працях вітчизняних (І. К. Бистряков, О. О. Веклич, Д. О. Ветвицький, В. М. Вишняков, Т. П. Галушкіна, М. В. Ільїна, Л. В. Жарова, Л. М. Качаровська, А. Б. Качинський, В. С. Кравців, Є. В. Хлобистов, В. Я. Шевчук та ін.), так й закордонних науковців (У. Беренс, С. Бобильов, Е. Гірусов, Д. Медоуз, Й. Рандерс, Н. Реймерс, О. Шимова та ін.).

Метою статті є вивчення досвіду реалізації державної фінансової політики в сфері охорони навколишнього природного середовища у різних країнах та можливостей його імплементації в Україні.

Виклад основного матеріалу. Вивчення досвіду розвинених країн світу щодо реалізації державної фінансової політики в сфері охорони навколишнього природного середовища (НПС) передбачає проведення ґрунтовного ретроспективного аналізу її становлення та функціонування. Яскравим прикладом успішної державної фінансової політики в сфері охорони навколишнього природного середовища є Сполучені Штати Америки та Європейський Союз. Саме накопичений досвід цих країн у вирішенні проблем екологізації економіки, сталого розвитку, захисту НПС, є досить суттєвим як для дослідження, так і для впровадження в Україні.

У США «екологічна політика – це дії федерального уряду, спрямовані на регулювання діяльності, пов'язаної з впливом на навколишнє природне середовище». В основі такої політики є поєднання соціального інтересу та досягнення екологічного ефекту через ефективне фінансування природоохоронної діяльності. Мета екологічної політики – захищати НПС для майбутніх поколінь [1].

Уряд США почав приділяти увагу питанням формування та реалізації державної фінансової політики в сфері охорони навколишнього природного середовища в 1960–1970 роках. Саме в цей період були сформовані основні екологічні закони, які донині регламентують факти забруднення повітря та водних ресурсів, питання глобального потепління, контроль за відходами. Також була розроблена стратегія щодо зниження парникового ефекту та створено Агентство охорони навколишнього природного середовища (United States Environmental Protection Agency – USEPA), яке є основним державним органом управління охороною навколишнього природного середовища у країні. Агентство має матричну структуру управління, засновану на проектно-консультативному підході. Слід звернути увагу на те, що така організаційна структура відрізняється від інших своєю ефективністю через об'єктоспрямованість.

Відповідальність за ефективне фінансування у сфері охорони навколишнього природного середовища несе Управління головного фінансового директора. Воно також забезпечує реалізацію фінансового механізму екологічної політики США. До основних фінансових методів відносять такі:

- стратегічне фінансове планування (на 5 років);
- річне планування та бюджетування;
- фінансове регулювання;
- фінансовий контроль.

Інструменти реалізації державної фінансової політики в сфері охорони навколишнього природного середовища США зібрані в одному документі – «Довідник фінансових інструментів» (Guidebook of Financial Tools) та визначені як всі джерела фінансових ресурсів, які можуть залучати державні і недержавні організації для збільшення обсягу фінансування охорони навколишнього природного середовища [2]. У Довіднику вказано більше трьохсот фінансових інструментів, що можуть застосовувати при фінансуванні сфери охорони навколишнього природного середовища, а також зазначено специфічні механізми фінансування, які використовують на рівні держави та штатів, щоб фінансувати екологічні захисні програми та ініціативи. Також у Довіднику вказані загальнодержавні податки, мито і грошові збори. Податок визначається як фінансова плата або інші збори, що накладаються на фізичну чи юридичну особу, що введена державою, або функціональний еквівалент, такий як громада.

Податковою системою США, зокрема, визначено 27 загальнодержавних податків і 23 види митних платежів і грошових зборів, які перераховуються у фонди державних і місцевих управлінь, тому вони безумовно є найбільшим джерелом доходу для державних і місцевих управлінь. Відповідно екологічний податок належить до загальнодержавних, його як елемент фіскальної політики, яка застосовує податки з метою стимулювання до природоохоронної діяльності через економічні стимули. Екологічний податок (або податок Пігу) стягують з метою акумулювання фінансових ресурсів для ліквідації негативних наслідків від забруднення навколишнього природного середовища, які були заподіяні через господарську діяльність підприємства. Податки Пігу сплачуються підприємствами для забезпечення фінансування екологічних програм на рівні держави, та включають податки на продукцію та діяльність, яка призводить до забруднення навколишнього природного середовища, як, наприклад, податки на моторне паливо. Такі податки заохочують споживача до зменшення використання подібної продукції, тому що включаються до ціни продукції і сплачуються споживачем.

Інвестиції в сферу охорони навколишнього природного середовища (ініціативи щодо захисту екологічного стану навколишнього природного середовища, у тому числі попередження забруднення) здійснюють за рахунок облігацій (зобов'язань), кредитів і грантів, що надають державним, місцевим і некомерційним організаціям. Облігації і кредити передбачають погашення боргу за основною сумою і відсотків, хоча виплати по відсотках можуть бути зменшені через державні субсидії. Гранти є безповоротною фінансовою допомогою, що надається на конкретні цілі та не підлягають поверненню. Як облігації та кредити, так і гранти мають своє цільове призначення (виділяються лише для реалізації екологічних програм, проектів та ініціатив), а також певні визначені обмеження.

На рис. 1 зображено структуру фінансування екологічних програм у США (середнє значення за 2011-2015 рр.). Показники свідчать про те, що екологічні програми, пов'язані із очищенням стічних вод є найбільш важливими і визначені як пріоритетні.

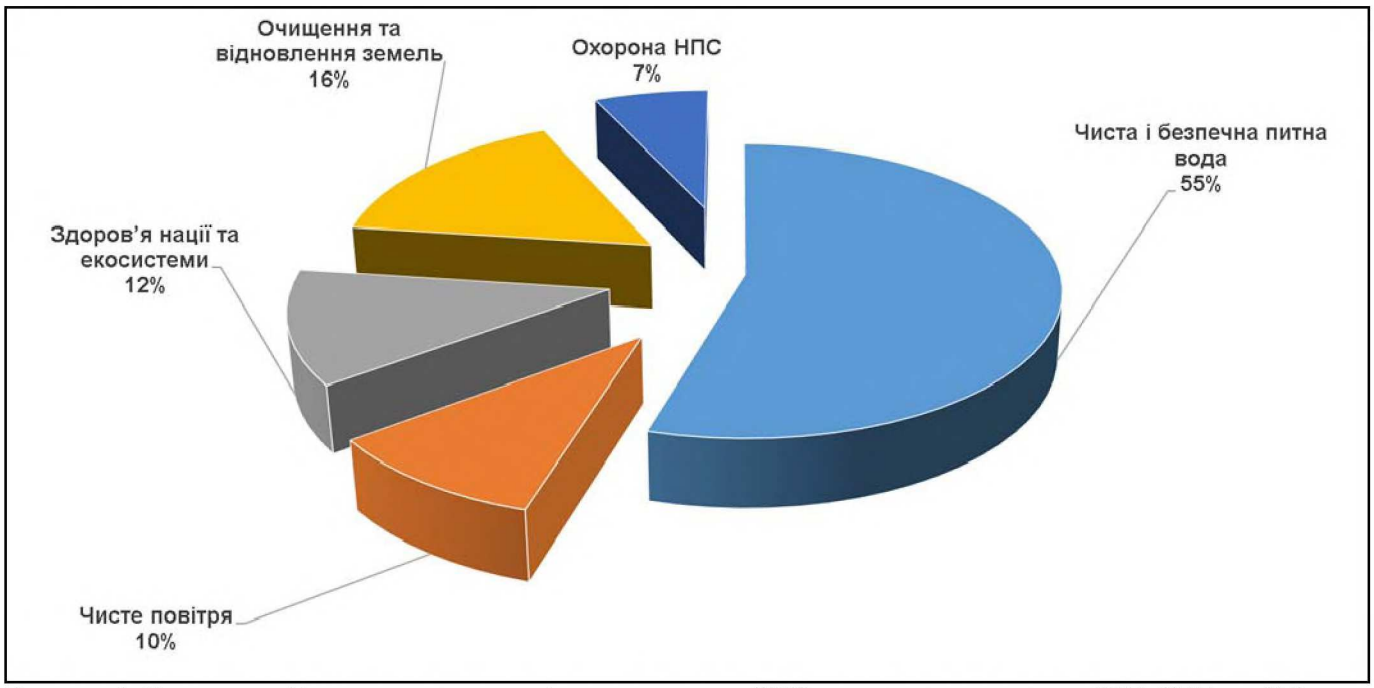

Рисунок 1. Структура фінансування екологічних програм у США, середнє значення за 2011-2015 рр, %.*
**Джерело: [3]*

Екологічні програми зазвичай фінансуються із грошових фондів загального доходу у формі грандів, а також із спеціалізованих револьверних екологічних фондів. Так, для фінансування програми по забезпеченню очищення стічних вод та безпечної питної води створені Державні револьверні фонди (Clean

Water State Revolving Funds, Drinking Water State Revolving Funds) [4], а для фінансування програм по очищенню та відновленню земель – Суперфонд (Superfund) [5].

Важливо звернути увагу на той факт, коли федеральні і місцеві органи влади стикаються з фінансовими обмеженнями, застосовуються такі види альтернативного фінансування, як: оренда, лізинг, державно-приватне партнерство, державна лотерея, зелені облігації та інші [6, с. 3].

Ще один важливий елемент реалізації державної фінансової політики в сфері охорони навколишнього природного середовища – це система штрафів за порушення природоохоронного законодавства США. Для визначення суми штрафу застосовують підхід, заснований на визначенні економічної вигоди, яку отримує порушник за недотримання законодавчих актів, а також враховують серйозність порушення, кількість днів порушення, кількість порушень, суму грошей на складання адміністративної скарги та судові витрати. Серйозність порушення визначають двома факторами – потенційний збиток і ступінь відхилення від нормативу. Крім того, враховують число днів порушення – як правило, від 2 до 180, при цьому за кожний день порушення нараховують пеню від 5 до 20 % (але не менше 110 дол США у день), хоча персонал Агентства може встановлювати пеню до 27,5 тис. дол США у день (див. табл. 1).

Таблиця 1. Розрахунок штрафів за екологічне порушення в США*

Критерії		Відхилення від нормативу		
		Велике	Помірне	Мале
Потенційний збиток (дол США)	Великий	27 500 - 22 000	21 999 -16 500	16 499 - 12 100
	Помірний	12 099 - 8 800	8 799 - 5 500	5 499 - 3 300
	Малий	3 299 - 1 650	1 649 - 550	549 - 100

**Джерело: офіційні дані Агентства охорони навколишнього природного середовища США [3].*

Інформаційно-консультативна робота також займає важливе місце у роботі Агентства. Інформаційна мережа, яка існує в Агентстві, надає можливість користувачам отримати швидкий доступ до будь-якої інформації як на рівні держави, федерального округу (штату), так і на рівні міста або общини. Консультативна робота насамперед пов'язана з прийняттям ефективних управлінських рішень щодо фінансування сфери охорони навколишнього природного середовища на державному, так і приватному рівні.

Організаційна робота має специфічну ознаку, яка полягає у тому, що штаб-квартира Агентства знаходиться у Вашингтоні, але для здійснення охорони навколишнього природного середовища по всій території США Агентство має 10 місцевих відділень, більше ніж 12 науково-дослідних лабораторій. Наймає 17 тисяч співробітників, серед яких інженери, вчені, фінансові експерти та інший висококваліфікований персонал.

Не менш важливим є досвід реалізації державної фінансової політики в сфері охорони навколишнього природного середовища країн ЄС, оскільки її дієвість та ефективність доведено на практиці. Екологічну політику ЄС було сформовано на початку 70-х років XX ст. після Стокгольмської конференції ООН з навколишнього природного середовища (1972 р.). За цей час було створено більше ніж 500 правових актів, які визначили стратегічні напрями дій по досягненню сталого розвитку. Перший екологічний план дій ЄС було прийнято в 1973 р. Єдиний європейський акт (1986 р.) ЄС, який було значно розширено Маастрихтським (1992 р.) та Амстердамським (1997 р.) договорами. Сталий розвиток є одним із основних завдань ЄС і стрижневою частиною «Європейської стратегії розвитку 2020», що лежить у основі всієї політики ЄС щодо єдиного ринку [7].

Визначення екологічної політики ЄС можна знайти в Єдиній інформаційній мережі з навколишнього природного середовища (Eionet) – офіційні заяви про принципи, наміри, цінності і цілі, які засновані на законодавчому рівні і служать керівництвом для діяльності урядових і приватних організацій у галузі екологічних справ [7]. Багаторічний досвід підтвердив, що єдиного унікального інструменту реалізації державної фінансової політики в сфері охорони навколишнього природного середовища, який би забезпечив вирішення всіх екологічних проблем, не існує. Тому відповідно до Шостої екологічної програми дій ЄС в основу державної фінансової політики в сфері охорони навколишнього природного середовища покладено поєднання таких інструментів:

– дотримання екологічних правових вимог;
– передача технологій, ринкові інструменти;
– наукові дослідження;
– екологічні положення про відповідальність;
– зелені державні закупівлі та угоди.

Дослідження ефективності екологічної політики свідчать про те, що інституціональна структура важлива, як і всі інші інструменти. Особливостями діяльності ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища є такі:

– спільна екологічна компетенція ЄС з державами-членами;
– нерозривний зв'язок екологічної діяльності ЄС з іншими напрямами інтеграції;
– «дуалізм компетенції», який виражається у тому, що організації надають установчим договором повноваження у сфері охорони НПС для досягнення цілей безпосередньо екологічної політики ЄС, а також для досягнення цілей підтримки функціонування внутрішнього ринку.

До природоохоронних заходів ЄС почали застосовувати «горизонтальний» підхід, головним принципом якого є облік усього спектра галузей, що викликають забруднення НПС [8].

Питаннями охорони навколишнього природного середовища на рівні ЄС займаються: Європейська комісія, Європейський парламент, Європейська рада і Європейське агентство з НПС, що було утворено у 1991 р. Для забезпечення об'єктивною і достовірною інформацією про стан навколишнього природного середовища ЄС і держав-учасників, а також країн, що не є членами ЄС, створена Європейська мережа екологічної інформації і спостережень (Eionet).

У складі Єврокомісії створено Генеральний Директорат з навколишнього природного середовища, який є виконавчим органом ЄС і здійснює стратегічне фінансове планування, бюджетування екологічних програм, фінансове регулювання, фінансовий контроль та оцінку ефективності інтеграції екологічної політики ЄС. Також реалізує Програму LIFE Regulation (2014–2020), яка є інструментом фінансування охорони навколишнього природного середовища і боротьби зі зміною клімату. Вона спрямована на підтримку екологічних і природоохоронних проектів на всій території ЄС, а також для кандидатів приєднаних і сусідніх країн.

Програма LIFE Regulation (2014–2020) має загальний бюджет 3,4567 млн євро і фінансуються за такими пріоритетними напрямами:

– підпрограма «Навколишнє природне середовище» (фінансування пріоритетної діяльності в сфері навколишнього природного середовища, що сприяє ефективності використання ресурсів, збереженню біорізноманіття, а також управління та інформації). Бюджет підпрограми складає 2,5925 млн євро;

– підпрограма «Зміна клімату» (фінансування пріоритетної діяльності, пов'язаної із зміною клімату, в тому числі адаптації до змін клімату, пом'якшення його наслідків, а також управління та інформації). Бюджет підпрограми складає 864,2 млн євро [9, с. 4, 6-8].

Велике практичне значення у вирішенні екологічних проблем і реалізації державної фінансової політики в сфері охорони навколишнього природного середовища надається й екологічним податкам, зборам і платежам, через які реалізується принцип «забруднювач платить».

Відповідно до визначення, яке прийняла Єврокомісія, податки та платежі являють собою будь-які обов'язкові некомпенсаційні виплати незалежно від того, надходять вони безпосередньо в урядовий бюджет чи є цільовими (наприклад, адресне використання).

Термін «платіж» застосовують, як правило, коли, вносячи платіж, платник очікує отримати певну послугу (компенсацію). Некомпенсаційні платежі зазвичай називаються податками і надходять до державного бюджету відповідного рівня. Для позначення податків і платежів до ЄС часто використовують узагальнене поняття «збори».

Перелік екологічних податків ЄС досить великий і поділяється на 4 види: енергетика, транспорт, забруднення, природні ресурси. Основними з них є такі: податки на споживання енергії, викиди в атмосферу, викиди шкідливих речовин (наприклад, пестицидів) у НПС, на випуск неекологічної продукції, експортні та імпортні тарифи – незалежно від мотивів такого оподаткування, а також від використання коштів, що надходять від цих податкових систем [10].

Платежами за використання природних ресурсів і негативний вплив на НПС в країнах-членах ЄС є:

– платежі за забруднення навколишнього природного середовища;
– збори за користування природними ресурсами;
– за вплив на НПС;
– за меліорацію;
– дорожні збори.

Деякі з цих зборів передбачені законодавством ЄС. Крім того, вони можуть бути національними, регіональними та муніципальними. У країнах ЄС дохідна частина бюджету значно залежить від екологічних податків. Так, екологічні податки Данії становили 5,7 % від ВВП, Нідерландів – 3,9 %, Болгарії – 3,5 %. Енергетичні податки утворюють найбільшу частку екологічних податків в усіх країнах-членах ЄС, за винятком Мальти. Вони становлять 72 % від загальної кількості екологічних податків в ЄС – 27, транспортні податки – 23 %, а податки за забруднення навколишнього природного середовища – 5 %. Найвища частка податків на споживання енергії в Литві, Люксембурзі та Чехії – 93 % від загального числа екологічних податків і Словаччині – 90 %. Найвища частка транспортних податків на Кіпрі – 50 % від загальної кількості екологічних податків, у Мальті – 48 % і Ірландії – 47 %, а найбільші доходи від податків за забруднення навколишнього природного середовища і ресурсокористування мають Данія – 31 %, Нідерланди – 17 % та Естонія – 14 % [11].

Крім того, для збільшення обсягу та підвищення ефективності фінансування природоохоронної діяльності, ЄС застосовує інструменти стимулювання виробництва екологічних транспортних засобів, диференціацію податків, інвестиційні податкові кредити, прискорену амортизацію; продаж дозволів на викиди (скиди) у межах встановлених лімітів, штрафи за недотримання нормативів, страхування відповідальності, гнучку систему гарантій та компенсацій.

Такі питання, як енергетика, навколишнє природне середовище, клімат, стале зростання та фінансова стабільність, вирішуються на європейському рівні, тому на фінансування сталого зростання припадає 45 % від загального бюджету, а на збереження та раціональне використання природних ресурсів – 41,3 % відповідно [11].

Вивчаючи досвід державної фінансової політики в сфері навколишнього природного середовища країн ЄС, було з'ясовано, що фінансові ресурси, які поступають від екологічних податків, зборів і платежів до бюджетів

країн-членів ЄС використовують через спеціалізовані фонди охорони навколишнього природного середовища на національному рівні, але в різних країнах вони діють по-різному, і ці відмінності є досить суттєвими.

Наприклад, в Австрії під контролем уряду діє три фонди, що підтримують природоохоронні інвестиції, а саме Водогосподарський фонд, Фонд охорони навколишнього середовища і Фонд по відновленню забруднених земель. Разом вони щорічно надають інвестиційну підтримку в розмірі майже 300 мільйонів євро, співфінансуючи інвестиції в розмірі 1,1 млрд євро. Цими фондами від імені Міністерства екології управляє банк «Kommunalkredit», що спеціалізується в галузі управління державними фінансовими ресурсами. У Франції так само фінансовими ресурсами управляють шість регіональних державних водних агентств, які відповідають за збір надходжень і фінансування державних інвестиційних програм у водогосподарському секторі. Ці агентства значною мірою діють самостійно і в середньому управляють сукупним бюджетом понад 2 млрд євро в рік [12].

У таких європейських країнах, як Угорщина, Польща, Словаччина, Чеська Республіка, екологічні фонди мають більш широку сферу діяльності. Більшість із них використовують для управління коштами, які надходять з Фонду солідарності ЄС (Cohesion Fund) і структурних фондів ЄС, а також для спільного фінансування інвестиційних проектів, які підтримуються зазначеними фондами. У цих країнах фонди охорони навколишнього природного середовища мають самостійний юридичний статус, ефективно організовану систему виконавчого управління та наглядові ради [13].

Для України у практичному значенні дуже показовим є питання визначення розміру штрафів за порушення природоохоронного законодавства. Для прикладу порівняємо розмір штрафів за порушення природоохоронного законодавства у сфері запобігання і контролю за забрудненням навколишнього природного середовища України та країн ЄС (табл. 2).

Для ефективного фінансування сфери охорони навколишнього природного середовища ЄС велике значення має його правове забезпечення. Мережа по здійсненню та забезпеченню дотримання екологічного права була створена для більш ефективного застосування норм екологічного законодавства ЄС, підвищення обізнаності, обміном передовим досвідом, співробітництва у галузі правозастосування, а також надання консультацій та рекомендацій щодо дотримання природоохоронного законодавства. Бюджетне фінансування передбачає 9 700 млн євро на організаційно-правове забезпечення інтегрованої екологічної політики ЄС. З них бюджетне фінансування на свободу, безпеку і правосуддя становить 1 500 млн євро, а на організаційне забезпечення – 8 200 млн євро [15].

Таблиця 2. Розмір штрафів за порушення природоохоронного законодавства у сфері комплексного запобігання і контролю за забрудненням навколишнього природного середовища України та країн ЄС, євро

Країна	Штраф за експлуатацію установки без необхідного екологічного дозволу	Штраф за порушення зобов'язання надавати інформацію для заявок про видачу дозволу	Штраф за неповідомлення компетентний орган про будь-які зміни в експлуатації установки	Штраф за недотримання умов екологічного дозволу
Австрія	72 600 за 6 тижнів	–	72 600 за 4 місяці	72 600 за 6 тижнів
Болгарія	3 068 - 10 226	3 068 - 10 226	51 125	51 125
Чехія	405 872	40 656	40 656	2 025 234
Естонія	1 200 - 32 000	–	400 - 2 000	1 200 - 32 000
Німеччина	50 000	–	5 000	50 000
Греція	500 000	500 000	500 000	500 000
Бельгія: Фландрія	50 000	50 000	50 000	50 000
Валлонія	100 000	–	100 000	100 000
Брюссель	62 500	–	62 500	62 500
Італія	35 000	35 000	35 000	35 000
Латвія	711 - 4 269	д/н	д/н	711 - 2 134
Литва	2 320	2 320	2 320	2 320
Португалія	37 500 - 2 500 000	д/н	20 000 - 48 000	48 000 - 2 500 000
Румунія	23 182	23 182	23 182	23 182
Словаччина	331 939	331 939	331 939	331 939
Словенія	4 100 - 125 000	–	50 000 - 75 000	225 000 - 375 000
Іспанія	2 000 000	300 506	20 000	2 000 000
Швеція	111 394	111 394	111 394	111 394
Україна	***3 – 4,5****	***3 – 4,5****	–	–

**Джерело: побудовано авторами за даними [14].*

д/н – дані не надані.;

***по курсу НБУ станом на 01.02.2016 р.*

Отже, охорона навколишнього природного середовища є повністю інтегрованою в усі види діяльності всіх країн-членів європейської спільноти, а її фінансування здійснюється як на національному (рівні країни-члена), так і на глобальному рівні через систему екологічних податків, зборів, платежів, податкових пільг, пільгових кредитів, грандів, а також структурних екологічних фондів і Програми LIFE Regulation. Інформаційне та організаційно-правове забезпечення є загальним для усіх країн-членів ЄС, що дає можливість ефективно реалізовувати державну фінансову політику в сфері охорони навколишнього природного середовища.

Зауважимо також для порівняння, що в Україні на сьогодні визначено Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 р., сформовано та інтегровано до галузевих політик екологічна політика, метою якої є «стабілізація і поліпшення стану навколишнього природного середовища шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку для гарантування екологічно безпечного природного середовища, а також життя і здоров'я населення, впровадження екологічно збалансованої системи ПК та збереження природних екосистем» [16]. Створено адміністративні структури управління та регулювання природоохоронної та ресурсозберігаючої діяльності, прийнято природоохоронні закони, розроблені програми. Для забезпечення стабільного фінансування в сфері охорони навколишнього природного середовища в Україні упроваджено механізм фінансування реалізації екологічної політики, але, нажаль, він не дієвий, оскільки екологічний стан навколишнього природного середовища в країні не покращується.

Саме тому досвід реалізації екологічної політики США та ЄС є дуже важливим і може бути впроваджений в нашій країні. Так, наприклад, значна кількість фінансових інструментів і альтернативних джерел фінансування, які використовується у США для фінансування сфери охорони навколишнього природного середовища, можуть бути використані і в Україні. Вважаємо доцільним збільшення альтернативних джерел фінансування сфери охорони НПС за такими напрямами:

1) посиленні державно-приватного партнерства в сфері охорони навколишнього природного середовища;
2) залученні фінансових ресурсів венчурних фондів і сталого інвестування;
3) створенні екологічних (природоохоронних) банків;
4) впровадженні обов'язкового екологічного страхування;
5) лізингу природоохоронного обладнання.

Так, розширюючи можливості підприємств у залученні додаткових коштів створюються умови для збільшення обсягу фінансування природоохоронної діяльності. Так само удосконалення існуючої системи розрахунку штрафів за екологічні правопорушення в Україні, враховуючи досвід США у цьому напрямі, може значно вплинути як на обсяг фінансування так і на екологічний та соціальний ефекти від нього. Також враховуючи досвід США і країн-членів ЄС, на нашу думку, в Україні варто удосконалити процес планування бюджетних витрат на реалізацію екологічних програм в контексті середньострокового бюджетного планування (3–5 років), яке законодавчо закріплене, але не реалізоване на практиці. Вважаємо, удосконалення фінансового планування бюджетних витрат на охорону навколишнього природного середовища на засадах середньострокового планування варто здійснити від стратегічних природоохоронних цілей, прогнозних показників фінансових надходжень до вибору пріоритетів, фінансування, моніторингу виконання та оцінки ефективності на основі розрахунку коефіцієнта результативності державних і недержавних екологічних програм). це забезпечить ефективну організацію їх виконання в перебігу декількох років, а відповідно призведе до значного підвищення ефективності фінансування сфери охорони навколишнього природного середовища на державному рівні.

Також модернізація (осучаснення) фонду охорони навколишнього природного середовища України через впорядкування його фінансово-орієнтованої моделі дозволить отримати додаткові кошти для вирішення основних екологічних проблем від донорів, вдосконалити процедуру підготовки природоохоронних проектів в країні, підтримати розвиток і використання продуктів фінансового ринку та ринку капіталів.

Список використаних джерел

1. Agency Financial Report Fiscal Year 2015. – 206 p. [Electronic resource] // U.S. Environmental Protection Agency. – Access Mode : http://www.epa.gov/sites/production/files/2015-11/documents/epa_fy_2015_afr.pdf. – Title from the screen.

2. Guidebook of Financial Tools. U.S. EPA. 2008. – 223 p. [[Electronic resource] // United States Environmental Protection Agency. Environmental Finance Program. – Access Mode : http://epa.gov/efinpage. – Title from the screen.

3. Official website U.S. Environmental Protection Agency [Electronic resource]. – Access Mode : http://www3.epa.gov/. – Title from the screen.

4. Official website Clean Water and Drinking Water State Revolving Funds [Electronic resource]. // United States Environmental Protection Agency. Environmental Finance Program. – Access Mode : http://water.epa.gov. – Title from the screen.

5. Official website Superfund [Electronic resource] // United States Environmental Protection Agency. Environmental Finance Program. – Access Mode : http://www.epa.gov/superfund/index.htm. – Title from the screen.

6. A State and Local Government Guide to Environmental Program Funding Alternatives. EPA 841-K-94-001 January 1994. [Electronic resource]. – Access Mode : http://water.epa.gov/polwaste/nps/1994_funding_alts_pub.cfm. – Title from the screen.

7. Official website European Environment Information and Observation Network (Eionet) [Electronic resource] // European Environment Agency's. – Access Mode : http://www.eionet.europa.eu. – Title from the screen.

8. Олефіренко О. Головні тенденції формування екологічного простору [Текст] [Електронний ресурс] / О. Олефіренко // Науковий вісник «Демократичне врядування» / Електронне наукове фахове видання. – 2010. – Вип. 6. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeVr/2010_6/fail/olefire.pdf. – Назва з екрана.

9. The new LIFE Regulation (2014-2020). [Electronic resource] // Funding Opportunities. Directorate General for the Environment. European Commission. – Access Mode : http://ec.europa.eu/environment/life/about/documents/life2014-2020.pdf. – Title from the screen.

10. Official website European Environment Information and Observation Network (Eionet) [Electronic resource] // European Environment Agency's. – Access Mode : http://www.eionet.europa.eu. – Title from the screen.

11. Официальный веб-сайт Аграрной торговой системы [Електронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.agroru.com. – Название с экрана.

12. Policy Brief: Как сделать управление природоохранными расходами эффективным? – OECD, 2007. [Electronic resource]. – Access Mode : http://www.oecd.org. – Title from the screen.

13. SERIEE – European System for the collection of economic information on the environment, 1994 [Electronic resource]. – Access Mode : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-BE-02-002/EN/KS-BE-02-002-EN.PDF. – Title from the screen.

14. Overview of provisions on penalties related to legislation on industrial installations in the Member State. – 2011. Report Milieu Ltd for the European Commission. [Electronic resource]. – Access Mode : http://ec.europa.eu/environment/air/pollutants/stationary/pdf/overview_penalties_study.pdf.– Title from the screen.

15. Business and Non-profit Organizations Facing Increased Competitions and Growing Customers' Demands – Nowy Sącz: WSB-NLU, 2015. – 243 p.

16. Про Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України : від 21.12.2010 р. № 2818-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2818-17&p=1305522626730416. – Назва з екрана.

References

1. Agency Financial Report Fiscal Year 2015. – 206 p. [Electronic resource] // U.S. Environmental Protection Agency. : http://www.epa.gov/sites/production/files/2015-11/documents/epa_fy_2015_afr.pdf.

2. Guidebook of Financial Tools. U.S. EPA. 2008. – 223 p. [[Electronic resource] // United States Environmental Protection Agency. Environmental Finance Program. : http://epa.gov/efinpage

3. Official website U.S. Environmental Protection Agency : http://www3.epa.gov/.

4. Official website Clean Water and Drinking Water State Revolving Funds // United States Environmental Protection Agency. Environmental Finance Program. : http://water.epa.gov.

5. Official website Superfund // United States Environmental Protection Agency. Environmental Finance Program. : http://www.epa.gov/superfund/index.htm.

6. A State and Local Government Guide to Environmental Program Funding Alternatives. EPA 841-K-94-001 January 1994. : http://water.epa.gov/polwaste/nps/1994_funding_alts_pub.cfm.

7. Official website European Environment Information and Observation Network (Eionet) // European Environment Agency's. : http://www.eionet.europa.eu.

8. Olefirenko O. The main trends in the development of environmental space [Text] // Scientific Journal «Democratic Governance» / Electronic scientific specialized edition. – 2010. – Publ. 6. : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeVr/2010_6/fail/olefire.pdf.

9. Funding Opportunities. Directorate General for the Environment. // European Commission. : http://ec.europa.eu /environment/funding /intro_en.htm.

10. Official website European Environment Information and Observation Network (Eionet) // European Environment Agency's. : http://www.eionet.europa.eu.

11. Official website Agricultural Trade System : http://www.agroru.com

12. Policy Brief: How to make management of environmental cost effective? – OECD, 2007. : http://www.oecd.org

13. SERIEE – European System for the collection of economic information on the environment, 1994 : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-BE-02-002/EN/KS-BE-02-002-EN.PDF.

14. Overview of provisions on penalties related to legislation on industrial installations in the Member State. – 2011. Report Milieu Ltd for the European Commission. : http://ec.europa.eu/environment/air/pollutants/stationary/pdf/overview_penalties_study.pdf.

15. Business and Non-profit Organizations Facing Increased Competitions and Growing Customers' Demands – Nowy Sącz: WSB-NLU, 2015. – 243 p.

16. On basic principles (strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine till 2020 year : the Law of Ukraine from 21.12.2010 y. № 2818-VI : http://zakon.rada.gov.ua/ cgi-bin/laws/ main.cgi? nreg= 2818-17&p= 1305522626730416.

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Кужелєв Михайло Олександрович, доктор економічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи

Новицька Олена Валеріївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Національний університет Державної податкової служби України
вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, 08201, Україна
e-mail: m-kristo@yandex.ua, ov.novitska@yandex.ua

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ
Кужелев Михаил Александрович, доктор экономических наук, профессор, директор Учебно-научного института финансов и банковского дела
Новицкая Елена Валериевна, кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов
Национальный университет Государственной налоговой службы Украины
ул. Университетская, 31, г. Ирпень, 08201, Украина
e-mail: m-kristo@yandex.ua, ov.novitska@yandex.ua

DATA ABOUT THE AUTHORS
Kuzheliev Mykhailo Olexandrovich, Doktor of Science (Economics), Professor, Director of Educational and Scientific Institute of Finance and Banking
Novitska Olena Valeriivna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of finance
National State Tax Service University of Ukraine
31, Universitetska street, Irpin, 08201, Ukraine
e-mail: m-kristo@yandex.ua, ov.novitska@yandex.ua

УДК 336.221

АНАЛІЗ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ДО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Макарчук І.М.

Предметом дослідження стали відносини між державою та платниками податків (юридичними і фізичними особами), в результаті яких наповнюється дохідна частина бюджету.

Метою дослідження є визначення напрямів зростання податкових надходжень до державного бюджету України.

Методологія проведення роботи. Робота виконана за результатами дослідження сучасних наукових поглядів на визначення сутності податкових надходжень як інструменту державного регулювання макро- та мікроекономічних процесів у країні, наведено динаміку та структуру формування доходів зведеного бюджету в Україні впродовж 2012 - 2014 рр. та обґрунтування методів збільшення податкових надходжень, які дадуть змогу зменшити державного бюджету.

Результати роботи. Досліджено стан та тенденції державного боргу Україні, проблеми високого рівня державного боргу, проведено аналіз динаміки та структури формування доходів зведеного бюджету в Україні, визначено основні проблеми його наповнення за умов діючої системи управління ним, визначено пріоритети податкової політики України.

Галузь застосування результатів: організація та проведення наукових досліджень у сфері державних фінансів, формування ефективної системи управління державним боргом України та визначення основних проблем у частині податкових надходжень до державного бюджету України *шляхом* виявлення резервів збільшення розміру податкових надходжень.

Висновки. Отже, економічне становище країни, а відповідно і рівень та динаміка податкових надходжень, потребує безперервного моніторингу та дослідження з метою попередження небажаних для розвитку країни наслідків. Проаналізувавши діючу систему оподаткування в Україні, можна зробити висновок, що вона є досить недосконалою і суперечливою. Основною проблемою на сьогодні залишаються недостатні та нестабільні податкові надходження до бюджетів усіх рівнів. Для підвищення доходів до Державного бюджет України, необхідно підвищити податок на прибуток для великих підприємств, оскільки це дасть змогу збільшити доходи від цього податку не завдаючи додаткового податкового тягаря на малий та середній бізнес. Також необхідно переглянути умови сплати податку на розкішні автомобілі, оскільки існуючий податок на автомобілі, базою оподаткування якого є об'єм двигуна, можливо легко обійти, якщо купити новий розкішний автомобіль з об'ємом менше 3000 см^3. Ще одним кроком до збільшення податкових надходжень є перегляд умов надання пільг.

Ключові слова: *бюджет, динаміка податкових надходжень, коефіцієнт еластичності,* доходи державного бюджету України, дефіцит державного бюджету, *податкова політика, податкова система.*

АНАЛИЗ НАЛОГОВЫХ ПОСТУПЛЕНИЙ В БЮДЖЕТ УКРАИНЫ

Макарчук И.Н.

Предметом исследования стали отношения между государством и налогоплательщиками (юридическими и физическими лицами), в результате которых наполняется доходная часть бюджета.

© Макарчук І.М., 2016